

cselekvő erő hiányzik és túnya volnék az akaratban — de szigorúbb számvetés után azon hit maradt meg — hogy inkább akarok Diogenes mint Nagy Sándor lenni — ez átkom — mert fejem és eszemmel más azolta országszerte ismeretes volna. Barátom egyedül ön a világon az ki ért — ha hibát látna — vagy tévedést fogalmaiban — javítsa meg — még lehet belőlem valami — de ezen úton mellyen most vagyok nem hiszem. Eltökéltem még évet a nemzeti színháznál tölteni — meglehet elvesztem ezt is — mint a másikat; s ha egykor elfogom hagyni oka az lesz hogy mind azokban, kik eddig valamire mentek nem ügyszeretet — nem a művészethez tapadó tiszta ragaszkodást látom — hanem egy alárendeltséget önzés — érdek etc.-féle tárgyaknak kikben testvért keresni nem lehet. Itt a színészet kenyérkereset — az irodalom kenyérkereset s hogy egyiknek se kopjék fel az álla mosni kell egymás kezét — piszokkal vagy sem — az nem kérdés. De hallgassunk erről. — Mit mivel ön barátom. — Ha csak tizenkettőt hozhatnék ide olyat mint ön — minő más volna minden — egyébiránt tegyen a mit tetszik — javasolni nem akarok — mert azt javasolnám hogy megint színész legyen. Tegyen a mit tetszik — csak engem is tudósítson róla. Pályékról semmit sem tudok — kivéve hogy nője meghalt, — kit igazán megsirattam. Feleki irt nekem egyszer — válaszoltam de erre nem irt többet — tán levelem nem kapta — nagyon sajnálnám mert igazán szeretem őt — és sokszor gondolkodom róla és Albisiról — hát ő hól van mivé lett — erre az Erdélyi dolgoknak sem hire sem hamva. Kántorné Pestre váratik. Új darabomnak czime «Áldozat és Hála» nem tudom meg éri é azon szerencsét hogy szinpadra juttassék — midőn a rossz komédiák egymásra buknak. Apropos — örömeire irhatom hogy «Hunyadi László»ban olly operát birunk, minőnél jelesbet külföld sem képes mutatni. — Az isten minden javaival áldja meg — csokolja

valódi barátja
Czakó Zsigmond.

Címzés:

Nemes Nagy Lajos Urnak
a Sz. Udvarhelyi Ev. Ref. Anyaiskolában fennsőbb tudományokat hallgató
barátomnak   Kolosváron át   Sz. Udvarhelyt.

Közli: KEMÉNYFY JÁNOS.

SHELLEY QUEEN MABJE ÉS AZ EMBER TRAGÉDIÁJA.

A nagy angol költő művének *Az ember tragédiájára* való hatását először Morvay Győző említette Madách-magyarázatában. (64. l.) Részletesebben foglalkozott a kérdéssel Voinovich Géza Madáchról szóló nagyszabású munkájában. (490—493. l.) Az alábbi sorok a Shelley-vonatkozások számát gyarapítják, közlik a megfelelő helyek angol szövegét, s a hatást Madách munkájának menete szerint igyekeznek beilleszteni a költő művének egészébe. Ami a legfontosabb, hogy a szerkezet álomszerűségére hatással volt a *Queen Mab*, azt már Morvay nyomán Voinovich kiemelte; Janthe, Shelley hősnője is álomban látja az emberiség multját, jelenét és jövőjét. Megemlí-

tem ehhez, hogy a lét végtelenségének és folytonos változásának filozófiája is rokon az angol költőjével, Shelley számára is a lét változásának látványa érdekes:

They rise, they fall; one generation comes,
Yielding its harvest to destruction's scythe.. (21. l.)¹

Érdekesek a mű egész folyamán jelentkező indítékok és párhuzamok. Mindjárt *Az ember tragédiája* elején az Angyalok kara olyanféle látomást tár elénk, mint Shelley tündérének mágikus, szárnyas útja:

Earth's distant orb appeared
The smallest light that twinkled in the heavens.
Whilst round the chariot's way
Innumerable systems rolled,
And countless spheres diffused
An ever varying glory.
It was a sight of wonder.. (6. l.)

Az egyiptomi jelenet piramis-vízióját több helyen megtaláljuk Shelley művében (a rabszolgák, Lucifer, Éva szereplésével való halvány vonatkozásában is):

.....Pyramids,
That for milleniums had withstood the tide
Of human things, his storm-breaths drove in sand.. (43. l.)

Then where through distant ages long in pride
The palace of the monarch-slave had mocked
Famine's faint groan and penury's silent tear,
A heap of crumbling ruins stood.. (44. l.)

Famine, frenzy, woe and penury...
These are the hired bravos who defend
The tyrant's throne.. (20. l.)

..when the frantic wail of widowed love
Comes shuddering on the blast... (18. l.)

A zsarnok jellemzése szintén emlékeztet Shelley művére. A zsarnok nála sem hallja a szegénység kiáltását, s a költő szintén a pusztulásra és a mulandóságra hivatkozik a «tyrant» göggyével szemben.

Shelley Szelleme is azért a boldogságért lelkesül, amelyet a másokért való küzdelem okoz, de az angol költő röviden említi csak Hellaszt, Rómát sem mutatja be fenséges távlatából. De megemlítendő a római jelenet motívumköréhez a gazdagságban dúskálkodó ember rajza Shelley művében (III. r.), ahol a gazdag undorodva, unottan ül a teli asztaloknál, mert lelke ürességét a tobzódás nem tudja betölteni.

A londoni jelenetnek és a szabad verseny korának felfogására igen jellemzőek az angol költő e sorai:

All objects of our life..
Are bought and sold as in a public mart
Of undisguising Selfishness, that sets
On each its price, the stamp-mark of her reign.
Even love is sold... (26. l.)

¹ William B. Scott kiadása, London.

A phalanster-jelenet egyező mozzanatára (a félreismert lángelmék példájára) már Voinovich utalt, idézve egypár kapcsolatot.

Az eszkimó-jelenet ötletét is Shelley-nél lehet keresnünk, bár Madách egészen másként fejleszti a rokon helyzetet:

Man — where the gloom of the long polar night
Lours o'er the snow-clad rocks and frozen soil,
Where scarce the hardiest herb that braves the frost
Basks in the moonlight's ineffectual glow —
Shrank with the plants, and darkened with the night;
His chilled and narrow energies, his heart
Insensible to courage, truth, or love,
His stunted stature and imbecile frame
Marked him for some abortion of the earth... (41. 1.)

Az utolsó szín elemeire is rábukkanunk a *Queen Mab*ben:

...God omnipotent
Is there no mercy? must our punishment
Be endless? will long ages roll away
And see no term?
O God! repent and save. (35. 1.)
O almighty one,
I tremble and obey. (35. 1.)

Ha figyelemmel kísérjük Shelley művének szellemét és a költő magatartását, látjuk a két költő különböző felfogását. A legnagyobb különbség a két mű tárgyában, hogy Shelley határtalan rajongással hisz az emberiség boldogabb jövőjében. A jövőt sugárözönben látja, a fény, az igazság, a szépség birodalmát álmódja meg:

All things are re-created, and the flame
Of consentaneous love inspires all life. (40. 1.)

Ebből a sugárözönből Madáchnál csak halvány remény marad: a küzdelem és az Istenbe vetett bizalom,¹ de menten a rajongás és a gyűlölet túlzásaitól, amelyek elemi erővel mozgatják Shelley világát.

MERÉNYI OSZKÁR.

REVICZKY GYULA ÉS JÁSZAI MARI.

Az irodalomtörténet mindössze annyit tud a legnagyobb magyar tragika és a bánatos hangulatok poétájának szerelmi kapcsolatáról, hogy volt, de részletei, körülményei ismeretlenek, története máig sines megírva. Olvassuk a költő *Halál előtt* írt versciklusát, melynek gyönyörű stórfái Rezedához szólnak, s már Reviczky életében tudták a „titkot”, hogy e név alatt Jászai Mari rejtőzködik. A szerencsés véletlen hozzá juttatott a szerelmi történet egyik hősenek bizalmas, meglehangú leveleihez. Reviczky nemrég elhunyt barátjának, Koroda Pálnak irodalmi levelezése alulírt közvetítésével a Magyar

¹ Azt is gyöngíti Ádám kétsége — utolsó szavai is a drámában:
«Csak az a vég, csak azt tudnám feledni.» *Szerk.*